

MOHOLY- NAGY SZERELME

Nagy Laci – aki Bácsborsódban született és Moholon volt kisiskolás – 1913 őszén, tizennyolc évesen kezdte meg jogi tanulmányait a pesti egyetemen. Jó fellépésű, csinos, okos fiatalember, verseket ír és udvarol. Többek között az akkor tizenhat éves Austerlitz Juliannának, Kozma József nagynénjének. Éppen, mint Körmendi Feri (BUDAPEST, 2018 április). Az asszony élete végéig őrizte és ápolta hajdani szerelmének tárgyi emlékeit.

Hol is kezdjük? *Vogl* úrral? *Austerlitz Julianna* a Vízivárosban, a Fő utca 50. szám alatti házban nőtt fel, itt volt kalap- meg sipkabolgja és üzeme az édesapjának, *Jakab*nak. Néhány házra innen, a Fő utca 40-ben működött ez idő tájt *Vogl Imre*nek az 1900-as évek elején alapított tánciskolája. Ide járt a bakfis *Juci*, számos barátnőjével együtt. Utóbbiak közül *Tuki*, a későbbi nyelvtanárnő bizonyult a leghűségesebbnek, aki majd a Párizsban élő *Kozma Józsi* körüli sajtóközleményeket meg a hagyatékkal összefüggő levelezést fordítja franciáról és franciára *Jucinak*.

Rajzok a gödörből

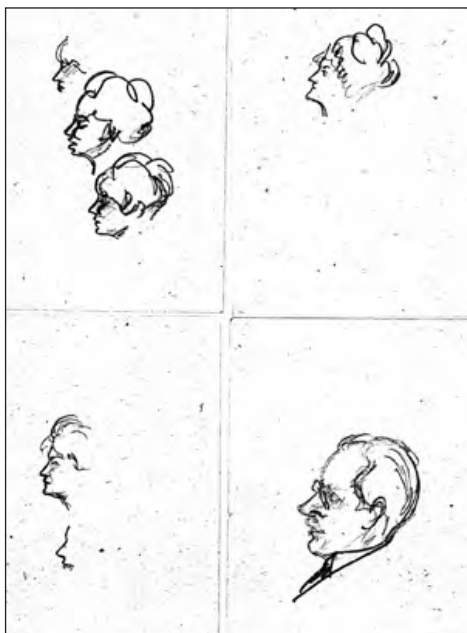
Nagy Laci, a jogi kar elsőéves hallgatója népfelkelőként harcol a monarchia seregében. A legkorábbi rajzos levelezőlapot, amelyet azonosítani tud a művészettörténe, 1914. január 13-i bélyegzéssel adta postára, *Austerlitz Juliannának*. A különleges küldemények teljes száma mintegy 380. A fronton, tábori levlapokon üzenve fedezte fel *Moholy*, hogy jobban szeret rajzolni, mint, amit addig csinált: verselni. Jól döntött. Mint *Dénes Zsófia*, a személyes ismerős egy írásában meg is jegyzi, az egyébként *Ady*ért rajongó Nagy költeményei, inkább *Szabolcska Mihály*éira hajaznak.

Zubbonya zsebében hordta az üres tábori lapokat, és azonnal megörökítette a látottakat a tüzérségi megfigyelő gödörben ülve, vagy amikor kiképzőtisztként körbejárta a sereg állomáshelyeit, vagy éppen Odesszában gyógyult sebesüléséből. A modern művészeti műhelyekhez kapcsolódva szabadságos hónapjaiban ötször is papírra vetette *Kassák*nak és társasága tagjainak – ez az ő társasága is – a portréját.

A most 96 éves *Nagy Levente* – *Moholy-Nagy* unokatestvére – 1990-ben, az *Armagazin*ban adta közre sok évtizedes kutatómunkája eredményét. Összeszámolta, lemásolta a valamilyen formában elérhető teljes kollektiót. Az eredetiből mindössze egynek lett tulajdonosa.

Sokszor találkozott ezzel a modelljével a galíciai településen. Egy katalógusban, ahol az egyik tétel ugyanőt ábrázolja, Stefit meg is nevezi. Ez a rajz is címzés nélkül került Róth Frigyesnéhez. 1918. március 30. (Nagy Levente nem írta le.)

A négy lapot a tanulmányfejekkel üres, megcímezetlen tábori levlapok szövegnek szánt felületére rajzolta Moholy, valószínűleg 1918-ban. A modell vonásait megörökítette máskor is, sokkal kidolgozottabb formában. (Nagy Levente nem írta le.)

Ebben a fotelben talán szintén Stefi ül. Moholy nem adta postára. (Nagy Levente nem látta)

Nagy László Nagyságos Róth Frigyesnének, a Fő utcába címezte. A dátumbélyegző alig olvasható Valószínűleg 1916 és biztosan I. 12. A szövegből idézek: „Ez is olyan találós mese. No mégis elárulom: a kiscicám. Itt ül az ölemben, szegénykének előttük a lábát, de azért nem ment a hinterlandba (hátországba – BP) Istenem de jól mulathattak azon az estén! Ilát, Tukit és Lujzát is üdvözlöm.” Nyílal jelölve: „Itt a cica, de a többi sem mind nadrág.” (Nagy Levente nem írta le)

Kóborló kollekción

A legtöbb eredeti lap Vörösvári Ákos Első Magyar Látványtárába került: másfélszáz tétel. Több mint hatvanat őriz Amerikában a Delaware-i Egyetem, itt működött-tanított Moholy-Nagy élete utolsó szakaszában. Több budapesti múzeumban – Kiscell, Petőfi Irodalmi Múzeum stb. – is az állomány része mindösszesen mintegy nyolcvan tétel. A művész leánya, Hattula is tulajdonosa néhánynak.

De bizonyosan van három olyan is – s itt kezdődik a mi történetünk –, amelyeket Nagy Levente sohasem látott. Ezeket Austerlitz Julianna, azaz özvegy Nyárády Józsefné engedett elajándékozni eltartójának (és a hagyatéka gondos őrzőjének) Nagy Ferencnek. Kollégáinak adta azokat, még Juci néni életében (Julianna 1985-ben halt meg). Sőregi Tamásnak, Fröhlich Tibornak és Zengl Ágnesnek.

E három mellett tíz további tábori levelezőlap-rajz csak másolatban maradt ránk Austerlitz Julianna hagyatékában. Nagy Levente a Galériába került gyűjtődobozában az „A. Juliskának” nevű tematikai blokkban is csak leírta őket. Így egyet kivéve maguk a rajzok mindeddig ismeretlenek voltak s maradtak (azt az egyet, a bölcsész kollegináról rajzolt legkorábbit sikerült gyenge xeroxmásolatban beiktatnia a sorozatba).

Az eredetiket ismeretlen vevőknek adhatta vagy ajándékozta el halála előtt Júlia. Vélhetően mind magánkézbe kerültek. Szinte egészen biztos, hogy unokaöccse, Kozma közvetítésével, nyugat-európai barátok segítségével: külföldön.

A PIM 1974-ben vette meg a maga sorozatát, 54 tételt (bizonyos Fodor Istvántól, s nem Jucitól). Darabjukért 500 forintot fizetett a múzeum. Nyolc éve egy magyarországi galériában került kalapács alá egy rajzos lap, 250 ezer forintnál ütötték le. Júlia háború utáni

Leírta Nagy Levente ezt a ceruzarajzot is, amelyet Zengl Ágnes kapott meg Nyárády Józsefnétől. 1915 januárjában küldte Nagy Laci a frontról Juliának

Odesszában,
kórházi
napjaiban
rajzolta
ezt az
önarcképét

életében, az idehaza nem létező műkereskedelemben Moholynak nem volt ára. Kivitték Európába, eladták, Józsi pedig hazautalta az árát.

Lássuk hát (a képaláírásokban), mi az, amit – a hagyatékban megmaradt másolat alapján – megmutathatók a BUDAPEST hasábjain. A cikknek ez a része forrásértékű, még ha ezek a „reproduktciók” igen gyenge minőségűek is.

Az „A. Juliskának” dobozban egyébként van néhány olyan is, amelyről nem maradt ránk a hagyatékban (se) másolat, de látta s leírta azokat Nagy Levente. Ülő katonáról készült az egyik, az Apostolok vendéglőről egy másik (Hevesy Iván és Zsolt Béla is aláírta), a szintén az Apostolokról skiccelt rajzát 1915. január elsején küldte el „Austerlitz vagy Róth” címmel. Utóbbi képaláírása: „Budapest, éjfél, Mátyás pince” (Az aláírók Zsolt Béla, Hevesy Iván, Komjáthy Aladár – meg Laci). 1916. december 12-én kelt az a tábori levlapja, amelyen „A kis tótcoska” aláírt rajza látható, kiegészítve egy mondattal: „Nagyon köszönöm kedves sorait.”

Lengyel László művészettörténész szerint idehaza még a nyolcvanas években sem volt piaca Moholynak. De virágzott a főleg Európát célzó, Amerikát is elérő fekete kereskedelem. Meggyőződése, hogy a tábori levelezőlapok a sokoldalú, sok műfajú művész értékelésének elidegeníthetetlen elemei. Minden élethelyzetben rögzítette friss benyomásait, s az ezeket jellemző gondolkodásmód szervesült életművében.

A kevés, ami a miénk

Nagy Laci Bácsborsódban született 1895-ben. Édesapja jószágigazgató volt a Latinovits birtokon. A latifundiumot a 18. század első felében alapította a família, Baja központtal a régi Bács-Bodrog északi részén (Latinovits Zoltán birtokszerző őse a nemesek soraiba emelkedő Latinovits Péter).

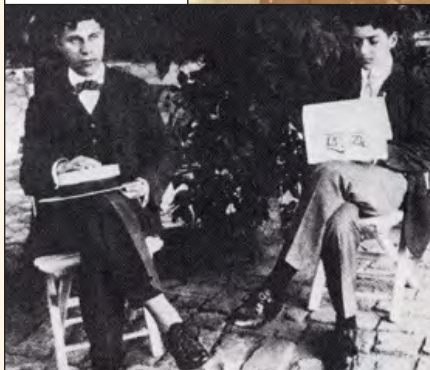
A Nagy gyerekek – Laci, Ákos és Jenő – nem sokáig élvezték a család védelmező erejét, apjuk életmódja több volt mint szertelen.

Ez a három rajz közös keretben függött Júlia szobájában, a Lovóház utcában. Moholról kapta az elsőt 1914. január 13-án Laci pesti egyetemi skicce alapján. Szövegét a levelekből válogató keretesben olvashatják („Ne hogy azt mondja” – az első szavak). A rajznak van aláírása is:

„Kollégina tanulmány a bölcsészeti fakultásról”. A háttal álló katonárajzánál felirat magyarázza, miért fordít háttal Juliskájának Nagy Laci zászlós: „Jaj, de haragszom még!”. Örkényből, a kiképző táborból ugyancsak neki küldte el a harmadik lapot, „kézcsók, Laci” szöveggel és karikatúra skiccekkal. (Nagy Levente mindhármát látta)

Austerlitz
Júlia
Fő utcai
házuk
udvarán

A tánciskolai partner, Az Estet olvasó Ákos öccse társaságában

Adósságai elől a 20. század elején Amerikába hajózott. Soha többé nem hallottak róla. A gyerekeket nagybátyjuk, Guszti bácsi, a vagonos moholi ügyvéd veszi magához. Laci s testvérei 1912-ben felköltöznek Budapestre. Több mint egy esztendőn át laknak a Keleti Károly utca 25. szám alatt, egy hónapos szobában, ahonnan a Mészáros utca 12-be költöznek tovább.

Nagy Laci 1913-ban Szegeden az állami főgimnáziumban érettségizik. Ősztől joghallgató Pesten. A második tanévet már nem kezdi meg: bevonul katonának. 1914 decemberében a monarchia örkényi kiképző táborában, 1915-ben Pesten, az Andrássy laktanyában készítik fel a frontszolgálatra, 1915–16 télétől zászlósi rangfokozattal tüzérségi megfigyelő.

Pontos tereprajzaival, térképeivel tűnik ki mindenkori állomáshelyén, munkáját parancsnokai nagyra értékelik.

Annak idején csak a legkeservesebb erőfeszítések árán sikerült annyi pénzt összegyűjteni, hogy egy lovat vehessenek: ez volt a feltétele, hogy a tüzérséghez vonulhasson be. 1929-ben publikálták néhány bekezdésnyi háborús visszaemlékezését: „... a visszavonuláskor történt, véget nem érő menetelés után, felázott talajon, térdig érő sárban, az arcunkba csapó szél és jégesőtől szinte vakon, minden egyes lépés inkább zuhanás mint haladás – nem bírtam továbbmenni. Ott, magamra maradtam a sötétben, a nyílt mezőn, teljesen kimerülten. Egyszer csak ott termett a lovam. Sírva fakadtam, megcsókoltam és elöntött az öröm. Szigorúan vége sohasem voltam mélységesen boldogtalan.”

1917-ben megsebesül, Odesszában, majd Szegeden ápolják. A háború véget ér, leszerelik. Semmi köze sincs s nem volt soha a baloldali aktivizmushoz, tizenkilencben sem vállalt semmiféle hivatalt, a Tanácsköztársaság bukása után mégis – örökre – elhagyja Magyarországot. Bécs, majd Berlin, ahol megkezdte művészpályáját És mindazt, ami akkortól történik vele, körülötte s általa, feltűnő terjedelemben tárgyalja a világ művészettörténeti

irodalma. Amely egyébként csak a legutóbbi húsz évben fedezte fel, hogy az ünnepektől életműve tulajdonképpen szülőházában megkezdődött. S az idehaza a tábori levelezőlapok sajátos műfajában gyakorlatilag ki is merült. Mondhatni: véget ért.

Felettebb értékes ezért is mindaz, amivel Moholy Nagy László Austerlitz Juliannához, Kozma József nagynénjéhez fűződő kamasz szerelme nyomán megajándékozott, gazdagított mindnyájunkat. Egy, a Tisza-parton készült festménnyel is, amelyet szintén van szerencsém – Lengyel László közvetítésével – megmutatni.

Az egy kézen megszámlálható idehaza alkotott festmények egyike, Juliskával – Juliskának

Levelek Júliához

*Ha tanulmányt írnék,
s nem oknyomozó históriát,
kötelességem lenne minden
– alább részletekben s idő-
rendben közölt – levél teljes
szövegét publikálni.
Kár, hogy nem tehetem.*

Nehogy azt mondja – drága Juliska – hogy magára csak és csupán a tánciskolai Berger, vagy Schossberger gondol (vajjon letáncolódt-e a próbából már?). Küldöm jelen magasztos tanulmányomat egyetemi tartózkodásom eredményeként. Pár nap múlva személyesen fogom üdvözölhetni. Feri (a budai) [valószínűleg Körmen-diről van szó – B. P.] megbukott-e már? Csókolom kezét szeretettel. Laci (Mohol) [1914. január 13.]

Kedves Hölgyeim,
Igazán (s jelenlegesen szívemre helyezem praclijaimat) nagyon sajnálom, hogy vasárnap nem tarthatok magukkal.

T.i. a jövő héten szerdán alapvizsgázom és tekintettel arra, hogy jelen lepergett esztendőben teljes improduktivitásban töltöttem el, nem merem megköszönteni a megbukást. Tegnaptól kezdve erősen tanulok és (ah, még kiszámítani is súlyos teher volna) minden istenáldott napra 200 oldal megtanulni való jut.

Ma például, hogy illusztráljam az idő keveségét vagy nehéz felfogásomat (Úristen, mi mindenre rá nem jő az ember ilyenkor) ½ 7 óra vagon és egész nap csak 55 oldalt tanultam. (...) Eh, ne beszéljünk ilyen csúnya témákról, szinte látom, hogy Tuki máris elfintorította az arcát, drága Juliska hűgunkról még nem merem

ezt föltételezni, hiszen ő szorgalmas leány és egyszer történelmet is tanult. Igaz, az e heti Héttben egy versem jelent meg. (...) Csókolom a kezüket Laci [1915? VI. 3.]

Drága Hölgy,
Ne haragudjék, hogy ennyi ideig illetlenkedtem, de nagy oka van ám ennek! Lusta vagyok és voltam sokáig. Sőt 8 napra be is voltam csukva, s mi több Vormeister [tűzmester – B. P.] lettem, amit ugyan egy vizsga előzött meg. (...) Irigylem magát.

Kitűnő isteni dolga lehet a Balaton partján – civilben, nőként, tenyéren-talpon hordozva a szintén civil urak által.

Mi csendesen éldegélünk a szokott módszer szerint. Ugyan most nagy lovas gyakorlataink vannak. Várjuk a trónörökösöt, aki szemlélt fog tartani a tüzérönkénteseknek Rákoson. (...)

A versírás – tán a nyár miatt – nagyon lassú ütemben halad, bizony még csak nem is ütemben. Mikor találkozunk újra? Akkor már egészen nagy lesz! Előre félek már! Ezt – tudom – büszke mosollyal veszi tudomásul, pedig jobb ám kis fiúnak, kis lánynak maradni, de nem úgy, ahogy most vagyunk (...) hanem hogy minden szabad lenne azoknak is, mint a nagyoknak, kávéházba járni (...) kocsikázni egyedül is (Nemcsak együtt, egymással) (Persze úgy is).

Tudja, hogy még nem írtam senkinek levelet mióta katona vagyok! (...) [1915. augusztus 1.]

„Ha rosszak is a versek: Julia Aranyvirág (bizonyosan ez a verse sincs meg, pedig ez is magához szólt régen) és kedves és nagylelkű. Nehéz sor a poétaság e nehéz időben, de ha igazán kigyúl ilyenkor az ember, akkor igazán ég! Lobogva, fentartás és akadály nélkül, ha fáj, ha kín, ha kéj. De hát ritkán van. Csókolom.

Tél, háború
Hol vagy kedvesem? // Itt jajongok árva

költő / Hóba ágyazott verembe / Önnön ásta vén verembe / Estem rémes télbe én. // Már fölöttem egem ölmos / Ködbe áll a távol erdő / Utamon göröngy hasigát / A szemembe jég poroz. // Szívem, kis Karácsony-csengő, / Vére hullásával csenget / Csengetyűz magában ríva / Csenget kedvesem után. // Mint a zászló fúvó szélbe / Mint a felhő száll a csengés / Az édes nyomán merengve / Szöknek kedves hangjai.

Kedves Julia,
Ugye mondtam még Pesten. Hogy illetlenség lesz, ha egy lapon figyelmeztetem majd arra, hogy még élek (sőt frissen és elevenen, mert tél és hideg vagon) és lássa a jóslat betelt. Csókolom a kezét, és kedves férje urat üdvözlöm. Most jut eszembe: biztos várja a verseket, csak hogy most nem írok már soha. [1916. december 5.]

Nem tolokodás Nagyságos Asszonyom, de ha egyszer mégis eszébe jutna, hogy fölkeressen kedves soraival, engedje meg, hogy figyelmeztessem megváltozott a címem.

A tél változatlan kegyetlenséggel teríti ránc csendpalástját, a hideg vidám pirosra csípi az orrunkat és a fülnket, és a köd jóakaró fátyollal takar kegyetlen ellenségünk elől, aki éppúgy örvend a csendnek, békének, mint mi.

Csókolom Asszonyom Kezét Nagy Laci [1917. január 26.]

Drága Juliska, ép jövők Párizsból és itt találok kedves levelét. Nagyon köszönöm. Szóval az ősszel. Most itt dolgozom Amszterdamban. Párizsban Józsvival beszéltem. Nagyon kedves volt és nagyon bizakodó. Mindannyiukat szeretettel üdvözli Moholy-Nagy Laci [Feladta Amszterdamban, 1934. június 30., a levélhez csatolva egy júniusi párizsi vernissage: Position Moholy-Nagy – Abstraction – Creation – a levél arról tanúskodik, hogy Moholy és Kozma tartották egymással a kapcsolatot]